

ΤΟ ΕΡΓΟ
«ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΦΟΙΝΙΚΟΔΑΣΟΣ ΤΟΥ ΒΑΙ»

Η παρούσα έκδοση υλοποιήθηκε με συγχρηματοδότηση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, του Υπουργείου Γεωργίας-Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, της Ιεράς Μονής Τοπλού και του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων-Υγροτόπων στο πλαίσιο του έργου "Μέτρα διατήρησης για το φοινικόδασος του Βάι" (Αρ. Συμβ. B4-3200/443/98) μεταξύ της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Γενική Διεύθυνση Περιβάλλον) και του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

The present work was co-funded by the Commission of European Communities, the Ministry of Agriculture-General Secretariat of Forests and Natural Environment, the Holy Monastery of Toplou and the Greek Biotope-Wetland Centre in the context of the project "Conservation measures for the palm forest of Vai, Greece" (Contract No B4-3200/443/98) between the Commission of European Communities (Directorate General Environment) and the Goulandris Natural History Museum.

Η πλήρης αναφορά στην παρούσα έκδοση είναι:

Τσιαούση Βασιλική. 2002. Το έργο «Μέτρα διατήρησης στο φοινικόδασος του Βάι». Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων. Θέρμη. 30 σελ.

This document may be cited as follows:

Tsiaoussi Vasiliki. 2002. The project "Conservation measures for the palm forest of Vai". Greek Biotope-Wetland Centre. Thermi. 30 p.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΓΟΥ	3
3. ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	8
3.1. ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	8
3.2. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	12
3.3. ΔΡΑΣΕΙΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	17
3.4. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ	22
4. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ	23
4.1. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	23
4.2. ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ	26
5. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	29

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φοινικόδασος του Βάι εντοπίζεται στο ανατολικότερο τμήμα της Κρήτης, σε ένα βύθισμα μιας υδρολογικής λεκάνης, και εκτείνεται έως την παραλία. Ως είδος, ο *Phoenix theophrasti* Gr. είναι το ένα από τα δύο είδη φοίνικα που είναι ιθαγενή στην Ευρώπη (το άλλο είναι στα Κανάρια νησιά) και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, απαντά μόνο στην Κρήτη (εκτός Κρήτης εντοπίζεται στη νοτιο-δυτική Τουρκία).

Το φοινικόδασος του Βάι συνδυάζει τρία στοιχεία: α) είναι σημαντική περιοχή για την προστασία της φύσης, β) η τουριστική ζήτηση για την περιοχή είναι υψηλή και γ) δεν υπάρχει οργανωμένο πλαίσιο τουριστικής διαχείρισης. Ειδικότερα, προστατεύεται ως «Αισθητικό Δάσος» σύμφωνα με την Ελληνική Νομοθεσία, ως «Ζώνη Ειδικής Προστασίας» σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ (κωδικός GR4320009) και έχει χαρακτηριστεί ως «Ειδικά Προστατευόμενη Περιοχή» σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βαρκελώνης. Επίσης, περιλαμβάνεται στην πολύ ευρύτερη προτεινόμενη προς ένταξη στο δίκτυο «Natura 2000» Περιοχή Κοινοτικής Σημασίας «Βορειοανατολικό άκρο Κρήτης: Διονυσάδες, Ελάσα και Χερσόνησος Σίδερο» (κωδικός GR4320006).

Η περιοχή GR4320006 μελετήθηκε κατά την υλοποίηση του έργου LIFE B4-3200/95/831 “Διατήρηση και διαχείριση Περιοχών Κοινοτικής Σημασίας (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ)”, από το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας / Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων. Το έργο αφορούσε τη σύνταξη Ειδικών Διαχειριστικών Σχεδίων σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για 10 περιοχές στην Ελλάδα, μία από τις οποίες ήταν η περιοχή GR4320006 “Βορειοανατολικό άκρο Κρήτης: Διονυσάδες, Ελάσα και χερσόνησος Σίδερο”. Η περιοχή αυτή έχει αγροτικό χαρακτήρα. Οι καλλιέργειες που κυριαρχούν είναι αυτές της ελιάς και των αμπελιών. Η κτηνοτροφία αποτελεί μία ακόμη σημαντική δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα και πηγή απασχόλησης και εισοδήματος. Το βορειοανατολικό άκρο του νησιού, κυρίως λόγω της θέσης του αλλά και της δυσκολίας πρόσβασης, έχει ελάχιστα αναπτυχθεί ως προς την αναψυχή και τον τουρισμό, σε σχέση τόσο με τον νομό Λασιθίου όσο και με τους υπόλοιπους νομούς της Κρήτης, με εξαίρεση την περίπτωση του φοινικόδασους που δέχεται χιλιάδες τουρίστες κάθε έτος.

Στα πλαίσια υλοποίησης του έργου αυτού, αλλά και από προηγούμενη μελέτη του Επιστημονικού Συντονιστή αναδείχθηκε η αναγκαιότητα εφαρμογής άμεσων μέτρων για τη διατήρηση, ανόρθωση και αποκατάσταση του φοινικοδάσους καθώς και για την αειφορική τουριστική διαχείρισή του. Συγκεκριμένα, το φοινικόδασος έχει συρρικνωθεί σε σχέση με την παλαιότερη εξάπλωσή του. Εκτεταμένες εκχερσώσεις έγιναν το 1957, και το μεγαλύτερο τμήμα καταστράφηκε. Στην περίμετρο του υφιστάμενου φοινικοδάσους οι υφιστάμενες καλλιέργειες αποκλείουν τη δυνατότητα φυσικής αναγέννησης στους φοίνικες, αν και υπάρχουν οι κατάλληλες οικολογικές συνθήκες. Επίσης, το φοινικόδασος, ως ένας από τους μεγαλύτερους τουριστικούς πόλους στην Κρήτη (~200.000 τουρίστες το έτος), δέχεται μεγάλη τουριστική πίεση, η οποία απειλεί την οικολογική και αισθητική του αξία. Μη συνετός χωροταξικός σχεδιασμός και ακατάλληλη επιλογή υποδομής έχουν οδηγήσει σε υποβάθμιση της αισθητικής αξίας της περιοχής.

Το παρόν κείμενο περιγράφει τις δράσεις που υλοποιήθηκαν στα πλαίσια του έργου LIFE- Φύση «Μέτρα διατήρησης για το φοινικόδασος του Βάι». Η πρόταση του έργου κατατέθηκε το 1997 και η υλοποίησή του ξεκίνησε την 1.1.1999. Το έργο περατώθηκε στις 31.12.2002. Φορείς υλοποίησης του έργου ήταν το Μουσείο Γουλιανδρή Φυσικής Ιστορίας – Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων (Ανάδοχος), η Ιερά Μονή Τοπλού και η Διεύθυνση Δασών Λασιθίου (Συνεργαζόμενοι Φορείς).

2. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ο σκοπός του έργου LIFE-Φύση ήταν να διατηρήσει, ανορθώσει και αποκαταστήσει το Αισθητικό δάσος του Βάι, επεκτείνοντας τον τύπο οικοτόπου *9370 Φοινικόδασος με *Phoenix*, και μειώνοντας τις απειλές στην περιοχή.

Οι επιμέρους σκοποί του έργου ήταν:

- Να βελτιώσει τη δομή και την ευρωστία του υπάρχοντος φοινικόδασους, το οποίο αποτελεί έναν μοναδικό τύπο οικοτόπου στην Ελλάδα και πολύ σπάνιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που έχει υποβαθμισθεί.
- Να αποκαταστήσει το φοινικόδασος σε έκταση, η οποία παλιά καλύπτονταν από φοίνικες.
- Να ενσωματώσει τους σκοπούς της προστασίας της βιοποικιλότητας και της αειφορικής χρήσης σε τομεακές πολιτικές (π.χ. τουρισμός, δασοκομία, χωροταξία).

Το έργο αποτέλεσε ένα από τα πρώτα παραδείγματα εφαρμογής στην πράξη του πνεύματος και της πολιτικής διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος που διέπουν την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, καθώς υλοποίησε δράσεις που έχουν προταθεί από Ειδικό Διαχειριστικό Σχέδιο με βάση τις αρχές της οδηγίας, στα πλαίσια έργου LIFE. Ήταν δε, μία από τις πρώτες προσπάθειες αποκατάστασης τύπου οικοτόπου προτεραιότητας σε εθνικό επίπεδο.

Το έργο αντιμετώπισε με ολοκληρωμένο τρόπο τις απειλές που υφίσταται η περιοχή GR4320009 «Αισθητικό Δάσος Βάι», και καθώς αυτές οφείλονται σε ετερογενείς παράγοντες, υλοποίησε ένα εύρος δράσεων. Αυτές χωρικά διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, αυτή που αφορά την αποκατάσταση του φοινικόδασους και η σχετική με τη διατήρηση και διαχείριση του υφιστάμενου φοινικόδασους. Σε ό,τι αφορά τη δεύτερη, οι δράσεις αφορούσαν δασική διαχείριση και διαχείριση των επισκεπτών. Ταυτόχρονα, υλοποιούνταν «οριζόντιες δράσεις» όπως βελτίωσης της γνώσης για την περιοχή, προώθησης της θεσμικής προστασίας, ενημέρωσης του κοινού, προώθησης αειφορικών τουριστικών πρακτικών, διαβούλευσης με τους τοπικούς φορείς και τις δημόσιες υπηρεσίες.

Τα αποτελέσματα του έργου μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής:

1. Η συμβολή στην ανόρθωση του δάσους, με την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων διαχείρισης.
2. Η αποκατάσταση του φοινικόδασους σε έκταση περίπου 17 εκταρίων.
3. Η ρύθμιση των τουριστικών δραστηριοτήτων, για να μειωθεί η πίεση που υφίσταται το φοινικόδασος, και προώθηση του αειφόρου τουρισμού.
4. Η ενεργός συμμετοχή των τοπικών αρχών και άλλων αρμόδιων φορέων στις προσπάθειες διατήρησης.

Θεωρείται ότι ο γενικός σκοπός «να διατηρήσει, ανορθώσει και αποκαταστήσει το Αισθητικό δάσος του Βάι, επεκτείνοντας τον τύπο οικοτόπου *9370 Φοινικόδασος με *Phoenix*, και μειώνοντας τις απειλές στην περιοχή» επιτεύχθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του.

Σε ό,τι αφορά τον πρώτο ειδικότερο σκοπό, αυτός προγραμματίστηκε να επιτευχθεί κυρίως μέσω των δράσεων διαχείρισης. Η εργασία τεσσάρων ετών στα πλαίσια του παρόντος έργου έθεσε τις βάσεις για τη βελτίωση της δομής και ευρωστίας του φοινικόδασους (αναμενόμενο αποτέλεσμα 1). Από τις πρώτες προτεραιότητες του έργου ήταν η κατανόηση των συνθηκών που δημιουργούνται την κάθε εποχή του έτους στα διάφορα μικροπεριβάλλοντα στο φοινικόδασος. Η απουσία επιστημονικών εργασιών για τη βιολογία του *Phoenix theophrasti* επέβαλε την παρατήρηση και την καταγραφή στοιχείων που κρίνονται από σημαντικά έως κρίσιμα για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τα μέτρα διαχείρισης. Κατά τη διάρκεια του έργου συλλέχθηκαν και καταγράφηκαν πολύτιμες πληροφορίες που αφορούν το πρότυπο αύξησης του συγκεκριμένου είδους, τον ενδοειδικό και διαειδικό ανταγωνισμό, τη φυσική αναγέννηση καθώς και για την ύπαρξη ή όχι παθογόνων μικροοργανισμών που μπορεί να καταστούν απειλή για το μέλλον. Για την αντιμετώπιση άμεσων απειλών όπως είναι ο υβριδισμός, η Διεύθυνση Δασών Λασιθίου, συνεργαζόμενος φορέας του έργου εξέδωσε σχετική απαγορευτική διάταξη φύτευσης άλλων ειδών φοίνικα σε απόσταση 10 km από το φοινικόδασος του Βάι. Ωστόσο, καθώς οι δράσεις διατήρησης αλλά και γενικότερα η διαχείριση οικοσυστημάτων και ιδιαίτερα δασικών απαιτεί μακροχρόνιες αλλά και συνεχείς προσπάθειες, μπορούμε να πούμε ότι σε κάθε περίπτωση ότι η παρέλευση τουλάχιστον δεκαετίας θα δώσει βέβαια αποτελέσματα.

2. Σε ό,τι αφορά την αποκατάσταση του φοινικόδασους σε έκταση, η οποία παλιά καλύπτονταν από φοίνικες (δεύτερος επιμέρους σκοπός), με το πέρας της πρώτης ξηρής περιόδου, η επιτυχία της αποκατάστασης ανήλθε σε ποσοστό περίπου 95%, βρίσκεται δε σε πλήρη εξέλιξη η παρακολούθηση της αποκατάστασης. Αυτή θα συνεχισθεί και με το πέρας του έργου από τη Δασική Υπηρεσία.

3. Σχετικά με τον τρίτο επιμέρους σκοπό [να ενσωματώσει τους σκοπούς της προστασίας της βιοποικιλότητας και της αειφορικής χρήσης σε τομεακές πολιτικές (π.χ. δασοκομία, τουρισμός, χωροταξία)], αυτός επιτεύχθηκε με τους ακόλουθους τρόπους:

3.1. Το έργο, με τις συνεχείς του παρεμβάσεις, προσπάθησε να διευρύνει την αντίληψη του αρμόδιου για τη δασική διαχείριση φορέα. Το σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης, οι οδηγίες διαχείρισης, αλλά κυρίως οι συνεχείς δράσεις διαβούλευσης προώθησαν το πνεύμα της ενσωμάτωσης των αρχών διατήρησης της βιοποικιλότητας στη δασική διαχείριση.

3.2. Όπως προειπώθηκε, το φοινικόδασος του Βάι συνδυάζει τρία στοιχεία: α) είναι σημαντική περιοχή για την προστασία της φύσης, β) η τουριστική ζήτηση για την περιοχή είναι υψηλή και γ) δεν υπάρχει οργανωμένο πλαίσιο τουριστικής διαχείρισης. Η τουριστική ανάπτυξη ήταν ένα από τα κυριότερα θέματα που απασχόλησαν το έργο από την αρχή του. Η περιοχή του Βάι, λόγω της φήμης του έχει προσφερθεί ως πεδίο εκμετάλλευσης εδώ και πολλά έτη. Το έργο προσπάθησε να μεταβάλλει τη νοοτροπία και στάση των εμπλεκόμενων φορέων στον τουρισμό, και εκτιμάται ότι το πέτυχε σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η τουριστική εκμετάλλευση της περιοχής αποφέρει υψηλά οικονομικά οφέλη και υπήρχαν αρκετές αντιδράσεις και σκεπτικισμός ως προς τη δυνατότητα προστασίας της περιοχής, καθώς όλοι φοβούνται τους περιορισμούς που επιφέρει οποιοδήποτε πλαίσιο διαχείρισης. Το κλίμα αυτό δεν έχει ανατραπεί εντελώς, ωστόσο εκτιμάται ότι έχει βελτιωθεί αρκετά, αν και χρειάζονται περαιτέρω και συνεχείς προσπάθειες για τον σκοπό αυτό.

Ειδικότερα, το έργο διενήργησε πολλές διαβουλεύσεις με τη δημοτική αρχή, τη δασική υπηρεσία, και την Ιερά Μονή Τοπλού ως προς το θέμα αυτό. Οι ουσιαστικές συζητήσεις που αναπτύχθηκαν και κατά τις ενημερωτικές συναντήσεις, προώθησαν αυτό τον σκοπό. Επίσης, η διοργάνωση του διεθνούς συμποσίου για τον τουρισμό σε προστατευόμενες περιοχές έδωσε την ευκαιρία στους κατοίκους και τους τοπικούς

φορείς να ακούσουν από ειδικούς επιστήμονες αλλά και αρμόδιους φορείς για την αναγκαιότητα της αιφορίας στον τουρισμό αλλά και για τις ειδικές ανάγκες στις προστατευόμενες περιοχές, και να συζητήσουν προβλήματα που τους αφορούν. Ακόμη, το σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης, με τη ρύθμιση των ζωνών που εισηγείται, σχεδιάζει τη διαχείριση των επισκεπτών και προάγει την αιφορική τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή. Τέλος, οι συνεχείς επαφές του τοπικού συνεργάτη τυπικές αλλά και άτυπες με φορείς αλλά και με τους κατοίκους της περιοχής, οι δράσεις για την περιβαλλοντική εκπαίδευση, συνετέλεσαν ώστε να βελτιωθούν οι προσπάθειες ενσωμάτωσης του σκοπού διατήρησης της βιοποικιλότητας στην τουριστική ανάπτυξη.

3.3. Σε ό,τι αφορά τη χωροταξία, οι προσπάθειες για χωροταξική διευθέτηση των χρήσεων και των λειτουργιών στην περιοχή ήταν από την αρχή στο κέντρο του ενδιαφέροντος του έργου. Αυτές υλοποιήθηκαν κυρίως μέσω εκπόνησης της αρχικής μελέτης για τη διευθέτηση των χρήσεων και λειτουργιών και της σύνταξης του σχεδίου ΚΥΑ για τη ρύθμιση των δραστηριοτήτων στην περιοχή. Τέλος, η ανταπόκριση του έργου στις συνεχείς πιέσεις για δόμηση στην περιοχή ήταν συνεχής και συστηματική και λειτούργησε αποτρεπτικά. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας της Κρήτης ορίζει όλη την περιοχή του Βορειοανατολικού άκρου Κρήτης, ως περιοχή προς ήπια τουριστική ανάπτυξη.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την υλοποίηση των περισσότερων από τις δράσεις του έργου, οι αρμόδιες υπηρεσίες και οι τοπικές αρχές παρουσίασαν ενεργό συμμετοχή (αναμενόμενο αποτέλεσμα 4). Η περιοχή του Βάι, αλλά κυρίως το έργο, λόγω των τύπων των δράσεων που περιελάμβανε, ήταν στα άμεσα ενδιαφέροντα των ανωτέρω, οι οποίοι ενεπλάκησαν όσο το δυνατόν περισσότερο στις δράσεις διατήρησης της περιοχής.

Ο Ανάδοχος υλοποίησε το έργο μέσω του Επιστημονικού Συντονιστή, της Υπεύθυνης Έργου και του Τοπικού Συνεργάτη. Για την υλοποίηση αυτού ενεργοποιήθηκε η Ομάδα του Έργου, η οποία περιελάμβανε υπεύθυνους σε θέματα εδαφικών και υδατικών πόρων, βιοτικών πόρων, διαχείρισης, παρακολούθησης, τουρισμού, ενημέρωσης - περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, εκδόσεων, παραγωγής χαρτών και επικοινωνίας. Η διοικητική και οικονομική διαχείριση γινόταν από τον Ανάδοχο.

Η Εκτελεστική Επιτροπή, αποτελούμενη από τον Τοπικό Συνεργάτη, τον Ηγούμενο της Ι. Μ. Τοπλού και εκπρόσωπο της Διεύθυνσης Δασών Λασιθίου, υλοποιούσε το έργο σε καθημερινή βάση και αντιμετώπιζε τα άμεσα ζητήματα που προέκυπταν. Ο Τοπικός Συνεργάτης, με τη συνεχή του παρουσία στην περιοχή, είχε τακτικές επαφές με τοπικούς φορείς, δημόσιες υπηρεσίες και κατοίκους της περιοχής και τους ενημέρωνε για το έργο.

Οι κυριότερες από τις δράσεις του έργου περιγράφονται στα κεφάλαια που ακολουθούν. Αυτές ακολουθούν τη δομή της πρότασης του έργου, δηλαδή περιγράφονται πρώτα οι προπαρασκευαστικές δράσεις, κατόπιν οι δράσεις διαχείρισης και αποκατάστασης, οι δράσεις προώθησης του αειφόρου τουρισμού, περιλαμβανομένης της διαχείρισης των επισκεπτών και τέλος οι ενημερωτικές δράσεις που έγιναν κατά τη διάρκεια του έργου.

3. ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

3.1. ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Οι προπαρασκευαστικές δράσεις αφορούσαν τη ρύθμιση όλων εκείνων των θεμάτων που ήταν απαραίτητα για την υλοποίηση των επόμενων, χρονικά, δράσεων διαχείρισης και ενημέρωσης, όπως καθορισμού και οριοθέτησης ιδιοκτησιών, παραγωγής χαρτών, σύνταξης τεχνικών μελετών κ.λπ. που έπρεπε να προηγηθούν ως προαπαιτούμενες των δράσεων αποκατάστασης του φοινικόδασους. Ειδικότερα για τις προπαρασκευαστικές δράσεις:

3.1.1. Παραχώρηση εκτάσεων για αποκατάσταση

Η έκταση δίπλα στο φοινικόδασος στην οποία παλαιότερα εξαπλωνόταν το φοινικόδασος διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: α) αυτή που ανήκει σε διάφορους ιδιοκτήτες με συνολική επιφάνεια περίπου 90 στρεμμάτων δυτικά του φοινικόδασους, και β) αυτή της Ιεράς Μονής Τοπλού. Η παραχώρηση των εκτάσεων για αποκατάσταση έγινε σε ό,τι αφορά το ανωτέρω α) με διαδικασία ανταλλαγής ιδιοκτησιών μεταξύ των διαφόρων ιδιοκτητών και της Ιεράς Μονής Τοπλού και σε ό,τι αφορά το β) με απευθείας παραχώρηση έκτασης από την Ι. Μ. Τοπλού στο κράτος. Ειδικότερα,

Σε ό,τι αφορά την πρώτη κατηγορία, τα 90 περίπου στρέμματα που είναι δίπλα στο φοινικόδασος (στη δυτική πλευρά του) διανεμήθηκαν το 1958 σε 75 ακτήμονες σε τεμάχια των 1.25 στρεμμάτων. Η πλειονότητα των ιδιοκτητών της γεωργικής γης, το 1990 με τον Δ/ντη Δασών Λασιθίου, τον Διευθυντή Γεωργικού Τμήματος και τον Ηγούμενο της Μονής Τοπλού συμφώνησαν στην ανταλλαγή των κλήρων με έκταση η οποία θα τους δοθεί, σε αναλογία 1:4. Ωστόσο, η διαδικασία δεν είχε προχωρήσει. Το έργο ανέλαβε να οργανώσει συναντήσεις μεταξύ όλων των ιδιοκτητών γύρω από το φοινικόδασος του Βάι και του Ηγούμενου της Ι. Μ. Τοπλού, για να επαναδραστηριοποιηθεί το θέμα της ανταλλαγής των κλήρων και να εξασφαλιστεί και να υπογραφούν συμβόλαια μεταξύ αυτών και της Ιεράς Μονής Τοπλού. Σκοπός της ανταλλαγής ήταν η διάθεση των εκτάσεων για την αποκατάσταση του

φοινικόδασους. Η έκταση που παραχώρησε η Ι. Μ. Τοπλού για την ανταλλαγή ήταν στα Ανεβατά.

Η διαδικασία ανταλλαγής των κληροτεμαχίων μεταξύ της Ιεράς Μονής Τοπλού και των ιδιοκτητών κράτησε δύο έτη, έλαβαν χώρα αρκετές ενημερωτικές συναντήσεις αλλά και κατ' ιδίαν σχετικά με τη διαδικασία. Πραγματοποιήθηκαν 22 συμβόλαια ανταλλαγής και ανταλλάχθηκαν 23 από τα 75 κληροτεμάχια. Η έκταση που ανταλλάχθηκε ανέρχεται σε 27,264 στρέμματα. Η ανταλλαγή αποτελεί μία δραστηριότητα, η ιδέα για την οποία προϋπήρχε, και μπορεί να ιδωθεί ανεξάρτητα με την υλοποίηση του έργου, η οποία μπορεί και να συνεχίσει.

Επίσης, η Ιερά Μονή Τοπλού παραχώρησε έκταση 150 έως 200 στρεμμάτων ιδιοκτησίας της για την αποκατάσταση του φοινικόδασους. Η έκταση αυτή καλύπτει τα 3/4 της περιοχής αποκατάστασης.

Με την περάτωση της διαδικασίας ανταλλαγής, ολοκληρώθηκε και η διαδικασία παραχώρησης εκτάσεων για αποκατάσταση του φοινικόδασους. Η έκταση που καταλαμβάνει το υφιστάμενο φοινικόδασος με τις περιοχές αποκατάστασης, ανέρχεται σε 317 περίπου στρέμματα, σύμφωνα με την τοπογραφική αποτύπωση που έλαβε χώρα στα πλαίσια του έργου. Με το πέρας του έργου, και με τη συνέχιση της παρουσίας του τοπικού συνεργάτη στην περιοχή, αλλά και των προσπαθειών του αναδόχου και των συνεργαζόμενων φορέων, θα προωθηθεί η ένταξη και των υπόλοιπων εκτάσεων στην περιοχή αποκατάστασης.

3.1.2. Εκπόνηση τεχνικών μελετών

Για την προπαρασκευή των δράσεων διαχείρισης και αποκατάστασης συντάχθηκαν οι σχετικές μελέτες. Ειδικότερα:

Εκπονήθηκαν τρεις μελέτες περίφραξης για το φοινικόδασος από τη Δασική Υπηρεσία, για το παραλιακό τμήμα αυτού, το υφιστάμενο φοινικόδασος και την περιοχή αποκατάστασης.

Επίσης, συντάχθηκε η μελέτη ανόρθωσης (πλήρης τίτλος «Εδαφολογική – Υδρολογική Μελέτη περιοχής Βάι»). Σκοπός της εδαφολογικής – υδρολογικής μελέτης ήταν α) να προσδιορίσει τις εδαφικές συνθήκες στο φοινικόδασος και στην υπό αποκατάσταση περιοχή, προκειμένου να επιλεγούν οι καταλληλότερες θέσεις για

την αποκατάσταση του φοινικόδασους και β) να συλλέξει και να επεξεργαστεί τη διαθέσιμη υδρολογική και υδρογεωλογική πληροφορία για την κατάρτιση υδατικού ισοζυγίου της περιοχής του Βάι. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, διακρίθηκαν υπο-περιοχές με διαφορετικές εδαφικές και υδατικές συνθήκες τόσο στο υφιστάμενο φοινικόδασος όσο και στις περιοχές αποκατάστασης. Γενικότερα, παρουσιάστηκε καλή προσαρμογή των φοινίκων στο εδαφοϋδατικό περιβάλλον της περιοχής. Ωστόσο, περιοχές με συνεκτικό πηλώδες έδαφος και πολύ υψηλές συγκεντρώσεις χλωρίου, κυρίως στο επιφανειακό τμήμα του εδάφους, εμφάνισαν μειωμένη ή μηδενική αναγέννηση φοινίκων. Στα πλαίσια της μελέτης παράχθηκαν χάρτες ταξινόμησης εδαφών (χάρτες σημείων δειγματοληψίας, εδαφοσειρών και εδαφικών τύπων, αλατότητας και αλκαλικότητας εδαφών -σε περίπτωση ύπαρξης παθογενών εδαφών- διηθητικότητας εδαφών). Τα αποτελέσματα της μελέτης ήταν απαραίτητα για την επιλογή των καταλληλότερων σημείων αποκατάστασης, έτσι ώστε να εξασφαλισθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επιτυχία στη δράση αυτή.

Τα αποτελέσματα της μελέτης αξιοποιήθηκαν στην εκπόνηση της μελέτης αποκατάστασης, η οποία ξεκίνησε με το πέρας της μελέτης ανόρθωσης και τροφοδοτήθηκε από τα αποτελέσματά της. Παρατέθηκαν και υπέστησαν επεξεργασία εδαφολογικά και υδρολογικά δεδομένα, σχεδιάστηκε το σύστημα άρδευσης με βάση τις ημερήσιες ανάγκες των φυτών, προτάθηκε η θέση της πηγής νερού, και τέλος κοστολογήθηκε το σύστημα άρδευσης. Με βάση τις οδηγίες της μελέτης προχώρησαν και οι δράσεις αποκατάστασης.

3.1.3. Τοπογραφική αποτύπωση και Πίνακας διανομής κλήρων

Η δράση αυτή είχε ως σκοπό την αποτύπωση και διανομή των αγροτεμαχίων που θα προκύψουν με τη διαδικασία της ανταλλαγής. Επίσης, συντάχθηκε τοπογραφικός χάρτης για το φοινικόδασος του Βάι. Ειδικότερα, συντάχθηκε χάρτης τοπογραφικής αποτύπωσης και διανομής των αγροτεμαχίων της περιοχής ανταλλαγής και του φοινικόδασους του Βάι. Στον χάρτη αποτυπώθηκε επιφάνεια περίπου 500 στρεμμάτων σε κλίμακα 1: 2.000 και περιλήφθηκαν το υφιστάμενο φοινικόδασος, οι περιοχές αποκατάστασης και η περιοχή του νέου χώρου στάθμευσης. Τέλος, τα νέα αγροτεμάχια οριοθετήθηκαν με πασάλους επί του εδάφους στην περιοχή ανταλλαγής.

3.1.4. Χωματουργικές εργασίες

Ως μέρος των προπαρασκευαστικών ενεργειών, έλαβαν χώρα οι χωματουργικές εργασίες στην περιοχή ανταλλαγής. Οι εργασίες αυτές περιελάμβαναν εκθάμνωση και διαμόρφωση πρόσβασης στα αγροτεμάχια της περιοχής ανταλλαγής, τα οποία καλύπτονταν από φρύγανα. Οι εργασίες αυτές έλαβαν χώρα σε δύο στάδια: πρώτα εκθαμνώθηκε έκταση περίπου 400 στρεμμάτων, κατόπιν κατασκευάστηκε ο πίνακας διανομής και τα αγροτεμάχια οριοθετήθηκαν επί του εδάφους και τέλος διαμορφώθηκαν οι δρόμοι πρόσβασης στα αγροτεμάχια.

Με το πέρας της δράσης αυτής ολοκληρώθηκε η προετοιμασία της περιοχής ανταλλαγής.

3.2. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η διαχείριση και η αποκατάσταση είναι συνεχείς δράσεις που ξεκινούν με συγκεκριμένες εργασίες που περιγράφονται στο κεφάλαιο αυτό, συνεχίζονται δε μακροχρόνια. Η δε επιτυχία του εγχειρήματος μπορεί να αποτιμηθεί μόνο με την πάροδο τουλάχιστον μίας δεκαετίας. Σε ό,τι αφορά την πρώτη, συντάχθηκαν η Κοινή Υπουργική Απόφαση για την προστασία του φοινικόδασους, οι οδηγίες διαχείρισης και περατώθηκε η περίφραξή του.

Τα επιμέρους στάδια των εργασιών αποκατάστασης, δηλ. η υλοποίηση των χωματουργικών εργασιών, η εγκατάσταση του αρδευτικού δικτύου, η απόληψη σπερμάτων από το φοινικόδασος, η αγορά των φοινίκων και η φύτευση της περιοχής αποκατάστασης αναλύονται παρακάτω.

3.2.1. Σύνταξη σχεδίου Κοινής Υπουργικής Απόφασης

Στα πλαίσια της δράσης αυτής, συντάχθηκε και στάλθηκε στα υπουργεία ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης για τον χαρακτηρισμό της χερσαίας και θαλάσσιας περιοχής του φοινικόδασους του Βάι ως προστατευόμενης. Επίσης, συζητήθηκε εκτενώς το θέμα των ρυθμίσεων και απαγορεύσεων στις χρήσεις και τις δραστηριότητες, καθώς και το θέμα της οριοθέτησης των ζωνών προστασίας στην περιοχή του φοινικόδασους και της λεκάνης απορροής του, για την προώθηση της έκδοσής του. Το υποβληθέν σχέδιο τελεί υπό επεξεργασία από τα δύο υπουργεία για την έκδοσή του.

3.2.2. Οδηγίες διαχείρισης

Οι οδηγίες διαχείρισης δίνουν το πλαίσιο για τη διαχείριση του φοινικόδασους και της αποκατασταθείσας έκτασης σε ό,τι αφορά τη δασική διαχείριση, αλλά και τη διαχείριση των επισκεπτών, η οποία επικεντρώνεται στα τμήματα περιφερειακά του φοινικόδασους, καθότι η περιφραγμένη περιοχή του δεν είναι προσβάσιμη. Οι οδηγίες αυτές είναι ένα από τα βασικά εργαλεία, που μαζί με την κατάρτιση, ενδυναμώνουν τη δασική υπηρεσία στο καθήκον της δασικής διαχείρισης, με βάση και τις απαιτήσεις της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

3.2.3. Δράσεις διαχείρισης στο φοινικόδασος

Η Διεύθυνση Δασών Λασιθίου, απασχολούσε εποχιακό προσωπικό σε εργασίες απομάκρυνσης ξερών χόρτων, οι οποίες αποτρέπουν τον κίνδυνο πυρκαγιάς στο Αισθητικό δάσος Βάι κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι εργασίες που υλοποίησαν αφορούσαν απομάκρυνση φυτών πικροδάφνης για την αποφυγή του ανταγωνισμού καθώς και ξηρής βιομάζας για την αποτροπή του κινδύνου της πυρκαγιάς.

3.2.4. Περίφραξη

Περατώθηκε η περίφραξη του φοινικόδασους και της περιοχής αποκατάστασής του, από τη Διεύθυνση Δασών Λασιθίου. Συνολικά η περίφραξη έγινε σε τρία στάδια: 1) αλλαγή περίφραξης παραλιακού τμήματος φοινικόδασους, 2) αλλαγή υπόλοιπης περίφραξης υφιστάμενου φοινικόδασους και 3) περίφραξη περιοχής αποκατάστασης. Κατά την αλλαγή της υπάρχουσας περίφραξης (στάδιο 2), και με τη διαδικασία του αποτερματισμού, οι περιοχές αποκατάστασης Π3, Π6 και Π7 ενσωματώθηκαν στην περιφρασσόμενη έκταση και θεωρήθηκαν ως "δημόσιο φοινικόδασος" · πλέον προστατεύονται ως αισθητικό δάσος.

Η περίφραξη της περιοχής αποκατάστασης είναι ένα μέτρο διαχείρισης, που σκοπό έχει τη διασφάλιση της επιτυχίας της αποκατάστασης. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν αποτελεί μία μόνιμη εγκατάσταση, αλλά μπορεί να αφαιρεθεί όταν οι φοίνικες ξεφύγουν τον κίνδυνο να φαγωθούν από τα κατσίκια.

3.2.5. Προπαρασκευή της αποκατάστασης

Οι χωματουργικές εργασίες για την προετοιμασία της αποκατάστασης συνίσταντο στην διάνοιξη των λάκκων για τη φύτευση των σπερμάτων και των φοινίκων. Επισημαίνεται ότι η επιφάνεια που αποδόθηκε προς αποκατάσταση καλυπτόταν από υποβαθμισμένα φρύγανα και σχίνους, και έτσι το έργο επέλεξε τον τρόπο της διάνοιξης λάκκων και όχι του οργώματος της περιοχής για να διασφαλισθεί μεγαλύτερη φυτρωτικότητα. Δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή ώστε οι χωματουργικές εργασίες να γίνουν στα διάκενα της υπάρχουσας βλάστησης και με ακανόνιστο τρόπο, εξασφαλίζοντας, στον μεγαλύτερο, δυνατό βαθμό, την ακεραιότητα της

βλάστησης και διατηρώντας τη φυσικότητα της περιοχής. Επίσης, αγοράσθηκε και εγκαταστάθηκε αρδευτικό δίκτυο για την άρδευση των περιοχών αποκατάστασης. Το νερό λαμβάνεται από γεώτρηση της Ιεράς Μονής Τοπλού, η οποία βρίσκεται σε απόσταση περίπου 1.5 km από το φοινικόδασος.

3.2.6. Αποκατάσταση

Στα πλαίσια της αποκατάστασης, έγινε η προμήθεια των φυτών και των σπερμάτων και έλαβε χώρα η φύτευση στις περιοχές αποκατάστασης. Ειδικότερα, το έργο προμηθεύτηκε 2.600 φυτά από το Φυτώριο της Δασικής Υπηρεσίας που εδρεύει στο Ηράκλειο, ενώ περίπου 1500 και 700 ήταν διαθέσιμα από τον τοπικό συνεργάτη και από το Λυόμενο της Δασικής Υπηρεσίας στο φοινικόδασος αντιστοίχως. Τα φυτά ήταν ηλικίας από ένα έως πέντε ετών (η κατά το δυνατόν μικρότερη ηλικία, εξασφαλίζει μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα του φυτού, και συνεπώς υψηλότερη βιωσιμότητα). Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των φυτεύσεων απολήφθηκαν σπέρματα από το φοινικόδασος από τον υπάλληλο της Δασικής Υπηρεσίας που εδρεύει στο Λυόμενο της Δασικής Υπηρεσίας στο φοινικόδασος.

Συνολικά φυτεύθηκαν περίπου 3.200 φυτά και 500 σπέρματα φοινίκων, στις περιοχές αποκατάστασης. Η πυκνότητα της φύτευσης ήταν παρόμοια στις περισσότερες από τις περιοχές, και επιλέχθηκε να είναι σχετικά αραιή (φυτευτικός σύνδεσμος 7 – 8 m), το δε σχήμα ήταν ακανόνιστο, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η φυσικότητα στην περιοχή. Για την περιοχή Π3 επιλέχθηκε η μέθοδος της φυσικής αναγέννησης, η οποία ήταν ήδη εμφανής σε αρκετά σημεία. Η περίφραξη κρίθηκε από μόνη της ως αποτελεσματικό διαχειριστικό μέτρο αποκατάστασης και δεν φυτεύθηκαν φοίνικες. Η μέθοδος της φυσικής αναγέννησης επίσης επιλέχθηκε για τα κληροτεμάχια. Η φυσική αναγέννηση ήδη εμφανίζεται σε αυτά, σε ορισμένα μάλιστα, ήδη από χρόνια εγκαταλειμμένα, είναι αρκετά έντονη. Τέλος, στην περιοχή Π2, η οποία είναι ελαιώνας, αλλά γειτνιάζει με συστάδα φοινίκων, επιλέχθηκε αφενός να μην απομακρυνθούν οι ελιές και αφετέρου η χαμηλή πυκνότητα φύτευσης (περίπου 50 άτομα ανά εκτάριο), έτσι ώστε η σύνθεση της βλάστησης που θα προκύψει να είναι αποτέλεσμα φυσικής διαδοχής, το δε μωσαϊκό να εξασφαλίζει μεγάλο αριθμό οικοθέσεων για τους οργανισμούς που εντοπίζονται στην περιοχή.

Η αποκατάσταση της περιοχής βασίστηκε στις αρχές ότι α) για να είναι επιτυχής θα

πρέπει να αίρονται οι αιτίες υποβάθμισης ή εξάλειψης του τύπου οικοτόπου και β) οι μέθοδοι θα πρέπει να διασφαλίζουν την προστασία της βιοποικιλότητας. Το έργο προσέγγισε την αποκατάσταση του φοινικόδασους πρώτα μελετητικά. Διερεύνησε τους αβιοτικούς (εδαφικούς και υδατικούς) παράγοντες που επικρατούν στην περιοχή και συνδύασε τη γνώση αυτή με τη γνώση της βιολογίας του είδους (ανοχή σε αλατότητα, ευδοκίμηση σε τύπους εδαφών, ρυθμός αύξησης κ.λπ.). Κατόπιν και αξιολογώντας τις ειδικότερες συνθήκες επέλεξε τις μικροπεριοχές επέμβασης, και υλοποίησε τη δράση της αποκατάστασης εφαρμόζοντας τρεις στρατηγικές α) φύτευσης φυτών, β) ευνόησης φυσικής αναγέννησης (π.χ. με περίφραξη), γ) φύτευσης σπερμάτων φοινίκων. Για την αποφυγή της δημιουργίας ομήλικων δασών αλλά και την εξασφάλιση της ετερογένειας χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικές ηλικίες φυτών. Σε κάθε περίπτωση δεν απομακρύνθηκε η γύρω βλάστηση, ενώ ο φυτευτικός σύνδεσμος διαφοροποιούνταν ανάλογα με το ανάγλυφο και τη γύρω βλάστηση και ήταν ακανόνιστος. Λόγω των κλιματικών δε συνθηκών, και για την εξασφάλιση υψηλού βαθμού επιτυχίας της αποκατάστασης εγκαταστάθηκε αρδευτικό σύστημα.

Φορέας υλοποίησης της δράσης ήταν το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων ενώ για την επίβλεψη της δράσης ορίστηκε ο αρμόδιος φορέας για τη διαχείριση των δασών, η Διεύθυνση Δασών Λασιθίου.

3.2.7. Παρακολούθηση

Η δράση αυτή αφορά α) στην παρακολούθηση της στάθμης και της ποιότητας του υπεδάφειου νερού, β) στην παρακολούθηση της πορείας αποκατάστασης, κυρίως μέσω της επόπτευσης της πορείας εγκατάστασης των φυτευθέντων φυτών και σπερμάτων και γ) στο πότισμα.

Σε ό,τι αφορά το ανωτέρω α), η παρακολούθηση αποτελεί ένα απαραίτητο εργαλείο άμεσης καταγραφής τυχόν αλλαγών υδρολογικών παραμέτρων, έτσι ώστε να λαμβάνονται επείγοντα μέτρα. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια εκπόνησης της μελέτης ανόρθωσης, τοποθετήθηκαν 15 μόνιμοι σωλήνες παρακολούθησης νερού στο υφιστάμενο φοινικόδασος και στην περιοχή αποκατάστασης. Το βάθος των γεωτρήσεων ήταν περίπου δύο μέτρα. Στους σωλήνες αυτούς, μετρίονταν η στάθμη νερού, το pH και η αγωγιμότητα σε μηνιαία βάση. Σε ό,τι αφορά την ποιότητα του νερού, με βάση τα έως τώρα αποτελέσματα, σε όλες τις περιπτώσεις η τιμή του pH

ήταν ανώτερη του 8, γεγονός που δείχνει ότι τα νερά είναι αλκαλικά. Η αγωγιμότητα παρουσίαζε μεγάλο εύρος διακυμάνσεων μεταξύ των διαφόρων σωλήνων παρακολούθησης. Διακυμάνσεις στις συγκεντρώσεις αγωγιμότητας παρατηρήθηκαν και χρονικά.

Σχετικά με το β), σε περιοδική βάση, και με συχνότητα περίπου μία φορά ανά πέντε ημέρες, ο τοπικός συνεργάτης επισκοπούσε την πορεία της αποκατάστασης και τη λειτουργία του αρδευτικού δικτύου και προέβαινε σε τυχόν διορθωτικές ενέργειες. Συγκεκριμένα, επόπτευε τα φυτά, ως προς το αν έχουν αντεπεξέλθει την καταπόνηση της μεταφοράς και της φύτευσης, και προέβαινε σε αντικαταστάσεις στις περιπτώσεις μη επιβίωσής τους. Επίσης, καθώς οι φοίνικες έχουν αργό ρυθμό αύξησης, άλλα είδη, ποωδών κυρίως φυτών, εκμεταλλεύονται την παροχή νερού από το αρδευτικό σύστημα και αυξάνονται ταχύτερα. Στις περιπτώσεις που φαίνονταν να δημιουργούνται προβλήματα ανταγωνισμού, εκριζώνονταν τα ανταγωνιστικά είδη. Εδώ επισημαίνεται ότι έως τώρα, η επιτυχία της αποκατάστασης είναι κοντά στο 95%.

Τέλος, αναφορικά με το ανωτέρω γ), το πότισμα λάμβανε χώρα ανά πέντε περίπου ημέρες, με σκοπό τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των φυτευθέντων. Κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο, λόγω της εποχής αλλά και της αύξησης των βροχοπτώσεων στην περιοχή, η συχνότητα ποτίσματος ήταν αραιότερη, και ανερχόταν σε περίπου μία ανά δεκαπέντε ημέρες.

Εδώ επισημαίνεται ότι για το επόμενο έτος, το έργο, μέσω του τοπικού συνεργάτη, θα συνεχίσει την παρακολούθηση της πορείας αποκατάστασης, καθώς θεωρείται ως εξάρχουσας σημασίας η διασφάλιση των συνθηκών επιβίωσης των φυτών. Κατόπιν, τη διαχείριση και παρακολούθηση της περιοχής αποκατάστασης θα αναλάβει η Δασική Υπηρεσία, η οποία έχει και υπό την ευθύνη της την περιοχή, έτσι ώστε να διασφαλισθεί αφενός η μακροπρόθεσμη επιτυχία της αποκατάστασης και αφετέρου η συνέχεια των δράσεων του έργου.

3.3. ΔΡΑΣΕΙΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα έργα εργάστηκε ιδιαίτερα στο θέμα «Τουρισμός και δίκτυο Φύση 2000» στην Ελλάδα. Η περιοχή του φοινικόδασους αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ιδιαιτέρως σημαντικής περιοχής με υψηλή τουριστική ζήτηση στην οποία εφαρμόζονται μη αειφορικές τουριστικές πρακτικές. Το έργο διερεύνησε το θέμα της συμβατότητας του τουρισμού και της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος με ποικίλους τρόπους (με την οργάνωση του συμποσίου και την έκδοση των πρακτικών του, τη συμμετοχή σε σχετικά συνέδρια και συναντήσεις, μέσω των διαβουλεύσεων, την σύνταξη της μελέτης ρύθμισης χρήσεων, λειτουργιών στο Βάι κ.λπ.). Τέλος, υλοποίησε επείγουσες δράσεις διαχείρισης επισκεπτών. Οι κυριότερες των δράσεων αναφέρονται παρακάτω:

3.3.1. Διαχείριση Επισκεπτών

Στο Βάι, όπως προειπώθηκε, η διαχείριση των επισκεπτών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες είχε επιπτώσεις στην αισθητική και οικολογική αξία της περιοχής. Το έργο προσπάθησε με επείγουσες δράσεις όπως της πρότασης ρύθμισης των χρήσεων και λειτουργιών της περιοχής, της ανάλυσης των χαρακτηριστικών επισκεψιμότητας, της επαναχωροθέτησης των υποδομών και της κατασκευής ενημερωτικής υποδομής να απαντήσει στο πρόβλημα της διαχείρισης των επισκεπτών της περιοχής.

3.3.1.1. Μελέτη ρύθμισης των χρήσεων, υποδομών και λειτουργιών

Η ρύθμιση των ανωτέρω ήταν επιβεβλημένη και έχει σκοπό την προστασία και ανάδειξη του φοινικόδασους μέσω της μείωσης των απειλών από τους τουρίστες. Στη μελέτη περιλαμβάνονταν κυρίως μέτρα ρύθμισης της διαχείρισης των επισκεπτών (εύρος κίνησης, τρόποι ενημέρωσης και ευαισθητοποιησής τους, εξυπηρέτηση των στοιχειωδών τους αναγκών κ.λπ.). Στα πλαίσια αυτά, η μελέτη περιέγραφε τρεις εναλλακτικές λύσεις για τη χωροταξική διευθέτηση των χρήσεων και δραστηριοτήτων, η κάθε μία από τις οποίες απαντούσε με συνολικό τρόπο στο ζήτημα της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

3.3.1.2. Ανάλυση χαρακτηριστικών επισκεψιμότητας

Η μαζική προσέλευση τουριστών στην περιοχή του φοινικόδασους κατά τους θερινούς μήνες έχει οδηγήσει σε προβλήματα διαχείρισής του. Θεωρήθηκε απαραίτητο, πριν τον σχεδιασμό συγκεκριμένων προτάσεων και την κατασκευή των αντίστοιχων υποδομών, να ερευνηθεί η στάση των επισκεπτών, οι οποίοι είναι και χρήστες της περιοχής, στις προσπάθειες αειφορικής διαχείρισης της περιοχής.

Συντάχθηκαν και διανεμήθηκαν σε επισκέπτες του φοινικόδασους συνολικά 1028 ερωτηματολόγια κατά την τουριστική περίοδο από τον Ιούνιο έως τον Οκτώβριο 2000. Τα αποτελέσματα βοήθησαν στην προετοιμασία της διαχείρισης επισκεπτών καθώς και ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης. Επίσης, συνάχθηκαν συμπεράσματα που ήταν σημαντικά για την υλοποίηση των προτάσεων κατασκευής των τουριστικών υποδομών της περιοχής (π.χ. 82% των επισκεπτών δήλωσε ότι είναι διατεθειμένοι να αφήνουν το μεταφορικό τους μέσο στη διασταύρωση και να κατεβαίνουν στην παραλία πεζή).

3.3.1.3. Υποδομές διαχείρισης επισκεπτών

Η κατασκευή των σχετικών υποδομών βασίστηκε στην ανωτέρω μελέτη, στα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων καθώς και στην πληθώρα των διαβουλεύσεων μεταξύ των συνεργαζόμενων φορέων και των μετόχων (stakeholders) της περιοχής. Ήταν από τις σημαντικότερες δράσεις του έργου καθώς απομάκρυνε την κύρια πηγή υποβάθμισης του φοινικόδασους. Αποτελεί προαπαιτούμενο για την διαχείριση των επισκεπτών, τη ρύθμιση της πρόσβασης και συνολικά την εξορθολογίκευση του διαχειριστικού πλαισίου της περιοχής του Βάι. Ειδικότερα, κατασκευάστηκαν τα εξής:

1. *Χώρος στάθμευσης*: Διαμορφώθηκε χώρος στάθμευσης ανάντι του επαρχιακού δρόμου Παλαικάστρου – Βαγιού, ο οποίος οριοθετεί και την περιοχή αποκατάστασης. Καταλαμβάνει έκταση περίπου 20 στρεμμάτων και έχει χωρητικότητα περίπου 500 οχημάτων.
2. *Οικίσκοι*: Στον χώρο στάθμευσης ανεγέρθησαν α) ένα φυλάκιο εισόδου, επιφάνειας 12 m², στο οποίο θα ελέγχεται η κίνηση των οχημάτων και β) κτίριο με τουαλέτες, επιφάνειας 55 m², προς την έξοδο του χώρου στάθμευσης. Τα κτίρια κατασκευάστηκαν εξ'ολοκλήρου από πέτρα και ξύλο, με βάση την

τοπική αρχιτεκτονική. Η πέτρα απολήφθηκε από έκταση της Ιεράς Μονής Τοπλού.

3. *Πρόσβαση στον χώρο στάθμευσης:* Για τη ρύθμιση της κυκλοφορίας των αυτοκινήτων από και προς τον χώρο στάθμευσης, διαμορφώθηκε κόμβος κυκλοφοριακής σύνδεσης και τοποθετήθηκε η σχετική σήμανση. Στα πλαίσια της πρόσβασης στον χώρο στάθμευσης, διαμορφώθηκε δρόμος μήκους περίπου 100 m, από τον κόμβο και προς τον χώρο στάθμευσης.
4. *Στάση λεωφορείου.* Σε θέση που βρίσκεται περίπου 300 m από την παραλία, στο κοίλωμα όπου βρίσκεται το κτίριο της Δασικής Υπηρεσίας, κατασκευάστηκε στάση λεωφορείου χωρητικότητας περίπου 50 ατόμων δίπλα από το κiosk πληροφορήσης. Η στάση του λεωφορείου είναι στεγασμένη ώστε να προσφέρει ηλιοπροστασία και προστασία από τη βροχή. Σύμφωνα με το σχέδιο λειτουργίας της περιοχής, τα λεωφορεία θα σταματούν στην εν λόγω θέση, και κατόπιν οι επισκέπτες θα πεζοπορούν προς την παραλία.

3.3.1.4. Υποδομή ερμηνείας περιβάλλοντος

Η υποδομή ερμηνείας περιβάλλοντος για το φοινικόδασος του Βάι σχεδιάστηκε σύμφωνα με τη μελέτη ρύθμισης των λειτουργιών, χρήσεων και δραστηριοτήτων και με βάση τα αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν για την περιοχή. Τοποθετήθηκε στο κοίλωμα της Δασικής Υπηρεσίας, στον παλαιό χώρο στάθμευσης και στις θέσεις θέας και περιλαμβάνει τα εξής:

Κοίλωμα Δασικής Υπηρεσίας

1. Ένα Κiosk Πληροφόρησης. Αποτελεί ελαφριά κατασκευή ώστε να συνάδει με τον χαρακτήρα της περιοχής, και δεν απαιτεί προσωπικό για τη λειτουργία του. Στο Κiosk Πληροφόρησης είναι αναρτημένες οκτώ μεγάλες εκτυπωτικές επιφάνειες. Οι δύο εξωτερικές επιφάνειες είναι πινακίδα σήμανσης του κιοσκίου στις δύο πλευρές του. Όσον αφορά στις έξι εσωτερικές, αυτές παρουσιάζουν στοιχεία για τη μυθολογία, την ιστορία, την εξέλιξη του φοινικόδασους, για τα είδη των φοινίκων στην Κρήτη καθώς και περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στην ευρύτερη περιοχή του δάσους.

2. Πινακίδα σήμανσης του Φοινικόδασους. Η πινακίδα αυτή είναι τοποθετημένη μεταξύ της Στάσης του Λεωφορείου και του Κιοσκιού Πληροφόρησης.

Παλαιός χώρος στάθμευσης

1. Πινακίδα Υποδοχής στο Φοινικόδασος. Είναι τοποθετημένη στην είσοδο του φοινικόδασους προς την παραλία. Η πινακίδα αυτή λειτουργεί ως "πύλη" εισόδου του κοινού στην περιοχή.
2. Πινακίδα σήμανσης του Φοινικόδασους. Η πινακίδα αυτή είναι ίδια με την ανωτέρω πινακίδα στο κοίλωμα της Δασικής Υπηρεσίας και είναι τοποθετημένη μπροστά στο Κιόσκι Πληροφόρησης.
3. Κιόσκι Πληροφόρησης. Είναι παρόμοιο με το ανωτέρω κιόσκι στο κοίλωμα της Δασικής Υπηρεσίας. Στις εκτυπωτικές επιφάνειες παρουσιάζονται στοιχεία για τη μυθολογία, την ιστορία, την εξέλιξη του φοινικόδασους, για τα είδη των φοινίκων στην Κρήτη και την εξάπλωσή τους, το έργο LIFE, την ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή και το καθεστώς έννομης προστασίας.

Θέσεις Θέας

A. Θέση Θέας στην ακτή. Εκεί κατασκευάστηκαν σχετική πινακίδα κατεύθυνσης, σκιάδιο που προσομοιάζει με τα παραδοσιακά "τσαρδάκια" των παραθαλάσσιων περιοχών για την άνετη παραμονή των επισκεπτών και δύο παγκάκια για τους επισκέπτες. Από τη θέση αυτή υπάρχει οπτική θέα με τη θάλασσα, το φοινικόδασος και πλήρης εποπτεία της παραλίας. Ειδικό ενημερωτικό αναλόγιο παρουσιάζει στοιχεία για τη ζωή στην αμμουδιά, μεταξύ στεριάς και θάλασσας.

B. Θέση Θέας στο φοινικόδασος. Προς τη θέση θέας κατασκευάστηκαν σχετική πινακίδα κατεύθυνσης, σκιάδιο και ένα μικρό παγκάκι για τους επισκέπτες. Από τη θέση αυτή υπάρχει οπτική θέα με την καρδιά του φοινικόδασους. Ειδικό ενημερωτικό αναλόγιο παρουσιάζει στοιχεία για τη ζωή στο φοινικόδασος και το ιστορικό της εξέλιξής του.

3.3.2. Διοργάνωση συμποσίου για τον τουρισμό

Διοργανώθηκε το 1ο Διεθνές Συμπόσιο «Τουρισμός σε Προστατευόμενες Περιοχές», στη Σητεία της Κρήτης, 15 και 16 Οκτωβρίου 2001. Η θεματολογία του συμποσίου διαρθρώθηκε σε τρεις θεματικές ενότητες: η πρώτη αφορούσε το θεσμικό πλαίσιο και τις στρατηγικές για την ανάπτυξη τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές, η δεύτερη ενότητα ασχολήθηκε με τον ρόλο των ενδιαφερομένων φορέων (πρακτορείων, τουριστών, ξενοδόχων, τοπικού πληθυσμού, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων) και η τρίτη ενότητα διαπραγματεύθηκε τα εργαλεία στήριξης της ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων σε προστατευόμενες περιοχές.

Στα πλαίσια σχεδιασμού και εφαρμογής εργαλείων τομεακών πολιτικών για τις προστατευόμενες περιοχές, ο τουρισμός έχει αναδειχθεί σε τομεακή πολιτική προτεραιότητας. Από το σύνολο των εισηγήσεων συνάχθηκε ότι:

- ο οικοτουρισμός είναι μία δραστηριότητα η οποία, εν δυνάμει, είναι συμβατή με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.
- Ο σχεδιασμός των δράσεων και των εργαλείων, όπως και η μετέπειτα εφαρμογή τους πρέπει να βασίζονται στον συμμετοχικό σχεδιασμό και στην ουσιαστική και καθολική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.
- Ποιοτικός τουρισμός σημαίνει έργα και δραστηριότητες σε κλίμακες ενταγμένες στις κλίμακες της τοπικής κοινωνίας. Αν δεν γίνουν σεβαστές οι κλίμακες και τα μεγέθη με τα οποία η τοπική κοινωνία ζει επί χιλιάδες χρόνια στην περιοχή, τότε οποιαδήποτε δράση και οποιοδήποτε αναπτυξιακό έργο είναι καταδικασμένα σε αποτυχία.

Τα πρακτικά του συμποσίου εκδόθηκαν σε δύο γλώσσες, ελληνικά και αγγλικά, σε 600 αντίτυπα.

3.4. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Από την εκκίνηση του έργου έγινε προσπάθεια ενημέρωσης των φορέων αλλά και του κοινού και διάδοσης των αποτελεσμάτων του έργου. Εκτιμάται ότι υπάρχει ενημέρωση τόσο για τις δράσεις του έργου, όσο και για τα αποτελέσματά του και για τα οφέλη που έχουν προκύψει από αυτό. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, γράφονταν άρθρα για το Βάι και συλλέγονταν εκείνα που έχουν σχέση με το φοινικόδασος του Βάι. Επίσης, διενεργούνταν συνεντεύξεις στην τηλεόραση. Για το έργο έγιναν δύο ενημερωτικές συναντήσεις, στην αρχή και στο τέλος του έργου, για να παρουσιαστεί αυτό στην τοπική κοινωνία, τους τοπικούς φορείς και τις δημόσιες υπηρεσίες. Η παρουσία του τοπικού συνεργάτη στην περιοχή μελέτης διευκόλυνε τη σχεδόν σε καθημερινή βάση επαφή του με φορείς και υπηρεσίες που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με το φοινικόδασος ή και έχουν εμπλακεί σε κάποιες δράσεις του έργου, τόσο σε τοπικό επίπεδο (π.χ. με τον Δήμο Ιτάνου, τον Οργανισμό Ανάπτυξης Σητείας, την Οικολογική Ομάδα Σητείας, τη Δημοτική Επιχείριση Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης Σητείας, την Αρχαιολογική Υπηρεσία, το Γραφείο Αγροτικής Ανάπτυξης και άλλους φορείς), όσο και σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης.

Τέλος, στα πλαίσια του έργου εκδόθηκε σχετικό 16σελιδο ενημερωτικό έντυπο στα ελληνικά, αγγλικά και γερμανικά σε 30.000 αντίτυπα. Παρουσιάζονται η σπουδαιότητα του φοινικόδασους, το καθεστώς προστασίας του, οι απειλές του και οι δράσεις του έργου. Το έντυπο διανεμήθηκε σε όλους τους σχετικούς φορείς και διανέμεται στους επισκέπτες της περιοχής.

4. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ

4.1. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Οι κυριότερες δυσκολίες που αντιμετώπισε το έργο κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών, μπορούν να ομαδοποιηθούν αδρομερώς στις εξής κατηγορίες:

4.1.1. Θεσμικό καθεστώς

Εδώ περιλαμβάνονται οι εκκρεμότητες χαρακτηρισμού (ποιες εκτάσεις είναι δάση, δασικές εκτάσεις, χορτολιβαδικές κ.λπ.) και ιδιοκτησιακού καθεστώτος της ευρύτερης περιοχής. Η πρώτη ξεκίνησε μετά την εκκίνηση του έργου, ενώ η δεύτερη προϋπήρχε της εκκίνησης του έργου και τελεσιδίκησε στη συνέχεια. Η ύπαρξη των εκκρεμοτήτων σε μεγάλο βαθμό καθόριζε την υλοποίηση του έργου. Αυτές επιλύθηκαν κατά την πορεία, ωστόσο συνέβαλαν στην παράταση υλοποίησης του έργου κατά ένα έτος.

4.1.2. Δόμηση γύρω από το φοινικόδασος

Το έργο αντιμετώπισε κατά τη διαδικασία ανταλλαγής το ερώτημα της δυνατότητας δόμησης γύρω από το φοινικόδασος. Σε περίπτωση ύπαρξης τέτοιας δυνατότητας η αντικειμενική αξία των αγροτεμαχίων γύρω από το φοινικόδασος δεκαπλασιαζόταν, καθώς ορίζονταν ως εν δυνάμει οικόπεδα και όχι ως αγροτεμάχια. Το κυριότερο, όμως, η δυνατότητα δόμησης στην άμεση περιοχή γύρω από το φοινικόδασος δυναμίτιζε τις προσπάθειες διατήρησης της περιοχής και της αειφορικής τουριστικής διαχείρισης.

Το εν λόγω θέμα απασχόλησε το έργο για μεγάλο χρονικό διάστημα και έως το πέρας του και καθυστέρησε τη διαδικασία ανταλλαγής για περίπου ένα έτος. Το έργο προέβη στις απαραίτητες ενέργειες (συναντήσεις με συνεργαζόμενους φορείς, σχετική αλληλογραφία, κ.λπ.), με σκοπό την άμεση αποσαφήνιση του ανωτέρω θέματος. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι φορείς δραστηριοποιήθηκαν και προσπάθησαν να βρουν λύση στο πρόβλημα, οι περισσότεροι, ωστόσο, είχαν

περιορισμένες δυνατότητες λόγω αρμοδιοτήτων. Επίσης, το έργο ενδυνάμωσε τις προσπάθειές του με παρεμβάσεις προς τα υπουργεία ΠΕΧΩΔΕ και Γεωργίας, αυτοψία στην περιοχή με εκπροσώπους τους για την έκδοση Κοινής Υπουργικής Απόφασης για την προστασία του φοινικόδασους και της λεκάνης απορροής του, και την οριστική λύση του προβλήματος.

Ως αποτέλεσμα, και κατόπιν συνεχών και συστηματικών προσπαθειών, οι οποίες διήρκεσαν έως το τέλος του έργου α) η ΚΥΑ τελεί υπό τελική επεξεργασία και αναμένεται η έκδοσή της, β) εκδόθηκε Υπουργική Απόφαση από το ΥΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 1166/Δ/31.12.2002) αναστολής χορήγησης οικοδομικών αδειών και εκτέλεσης οικοδομικών εργασιών στην εν λόγω περιοχή (διάρκεια ισχύος ενός έτους με δυνατότητα παράτασης ακόμη ενός) και γ) εστάλησαν από τον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας Κρήτης και από τον Νομάρχη Λασιθίου σχετικές επιστολές προς το Πολεοδομικό Γραφείο Σητείας, στις οποίες τονίζονταν ότι είναι απαραίτητη η απαγόρευση της δόμησης σε ακτίνα τουλάχιστον 500 m.

Το όφελος για τις προσπάθειες διατήρησης της περιοχής είναι ότι αποτράπηκε η δόμηση στην περιοχή γύρω από το φοινικόδασος με έναν θεσμικό τρόπο και είναι σε διαδικασία η μόνιμη λύση του.

4.1.3. Διαδικασία ανταλλαγής

Η επιτυχία της ανταλλαγής των κληροτεμαχίων στην περιοχή του Βάι και στα Ανεβατά, μίας προαπαιτούμενης δράσης για την αποκατάσταση του φοινικόδασους, από την οποία εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό και η έκβαση του έργου, αποδείχθηκε μία δύσκολη και επίπονη διαδικασία, σε δύο αλληλοσυνδεδεμένα επίπεδα : τεχνικό και επικοινωνιακό.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά το πρώτο, τα ανωτέρω θεσμικά προβλήματα και κυρίως οι δυσκολίες με τον καθορισμό της αντικειμενικής αξίας των κλήρων καθυστέρησαν τη διαδικασία ανταλλαγής. Περαιτέρω θέματα που σχετίζονταν με τις συμβολαιογραφικές πράξεις προέκυψαν και επιλύθηκαν κυρίως κατά την υπογραφή των πρώτων συμβολαίων, ωστόσο καθυστέρησαν και άλλο τη διαδικασία.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο, η δυσκολία που παρουσιάστηκε αφορά τη στάση των ιδιοκτητών των κληροτεμαχίων. Ειδικότερα, κατά την εκκίνηση της διαδικασίας ανταλλαγής διαπιστώθηκε ότι αυτοί είχαν επιφυλάξεις. Το γεγονός αυτό στην αρχή

ξάφνιασε, διότι καθώς υπήρχε ήδη προηγούμενη διαδικασία με την οποία επιχειρούνταν η ανταλλαγή των κληροτεμαχίων και η οποία δεν είχε τελεσφορήσει λόγω αδυναμίας οικονομικής κάλυψης, είχε θεωρηθεί ότι το πεδίο ήταν ώριμο για την επανενεργοποίηση του θέματος. Αυτό ήταν σε κάποιο βαθμό ορθό, ωστόσο διαπιστώθηκε ότι η δυσπιστία οφειλόταν κυρίως στους εξής παράγοντες: α) λόγω ελλιπούς ενημέρωσης ως προς το τι προβλέπεται να γίνει για την ευρύτερη περιοχή του βορειοανατολικού άκρου του Ν. Λασιθίου, πολλοί συνέδεαν το έργο με τις παράλληλες δράσεις του Ιδρύματος «Παναγία η Ακρωτηριανή» για τουριστική ανάπτυξη, β) λόγω του ότι το έργο στην αρχή προέβλεπε προπαρασκευαστικές δράσεις όπως μελέτες κ.λπ., οι οποίες δεν είχαν ένα «ορατό» αποτέλεσμα, ήταν επιφυλακτικοί ως προς τις προθέσεις του έργου και αναρωτιόταν γιατί το έργο ξεκινά από την ανταλλαγή και δεν υλοποιεί πρώτα τις υπόλοιπες δράσεις, γ) οι ιδιοκτήτες έτρεφαν ελπίδες ότι θα επιτραπεί η δόμηση στην περιοχή και συνεπώς η αξία των κλήρων τους θα ανέβει κατακόρυφα, αφού αυτά θα θεωρούνται ως οικόπεδα, δ) οι ιδιοκτήτες δύο αυθαιρέτων κτιρίων που υπάρχουν στην περιοχή της ανταλλαγής, και που είχαν δηλώσει ότι δεν θέλουν να τα ανταλλάξουν, ενίσχυαν το κλίμα δυσπιστίας, και ε) οι ιδιοκτήτες διερωτόνταν συμπερασματικά ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες, που κάνουν μία διαδικασία, η οποία είχε ξεκινήσει από το 1990 και δεν τελεσφόρησε, να τελεσφορήσει τώρα.

Ο ανάδοχος και οι συνεργαζόμενοι φορείς, και κυρίως ο ηγούμενος της Ιεράς Μονής Τοπλού σε συνεργασία και με δημόσιες υπηρεσίες όπως π.χ. η Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης ενεργοποιήθηκαν για να μεταβάλλουν το κλίμα κατά τη διάρκεια των καθιερωμένων συναντήσεων με τους ιδιοκτήτες (ενημέρωση για τους σκοπούς του έργου, τους φορείς υλοποίησης, τις δράσεις, για τα σχέδια τουριστικής αξιοποίησης και τη σχέση με το έργο). Επιπροσθέτως, ο ανάδοχος και οι συνεργαζόμενοι φορείς, στα πλαίσια των συναντήσεων που διοργάνωσε το έργο, αλλά και με καθημερινές επαφές εκτός αυτών π.χ. στο καφενείο του Παλαικάστρου, ενημέρωναν τους ιδιοκτήτες και διευκρίνιζαν τα ερωτήματα που έθεταν. Ταυτόχρονα, το έργο ενδυνάμωνε τις προσπάθειές του για την επίλυση της εκκρεμότητας της δόμησης, μέσω σχετικής υπουργικής απόφασης. Έως το πέρας του έργου είχαν αρθεί οι επιφυλάξεις πολλών, και οι ιδιοκτήτες 23 από τους 75 κλήρους αντάλλαξαν τα κληροτεμάχιά τους. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι περισσότεροι από τους ανωτέρω είχαν τη διάθεση ανταλλαγής, ωστόσο πολλά κληροτεμάχια, λόγω κληρονομιάς ήταν

εξ' αδιαιρέτου και διαφωνούσαν οι συνιδιοκτήτες ως προς την ανταλλαγή, ή είχαν νομικά προβλήματα (π.χ. δεν είχαν δηλωθεί στην εφορία).

4.2. ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ

Συνολικά, το έργο συνέβαλε στις δράσεις διατήρησης και διαχείρισης της περιοχής, με ουσιαστικό και ενεργό τρόπο. Τα επιτεύγματα του έργου συνοψίζονται κατωτέρω. Το έργο:

1. Βελτίωσε τη γνώση για την περιοχή. Ειδικότερα, παράξε δεδομένα και πληροφορίες (π.χ. εδαφολογική – υδρολογική μελέτη, τοπογραφικός χάρτης) και προμήθευσε τις αρμόδιες υπηρεσίες με ορθή και αξιόπιστη πληροφορία. Αυτή αποτελεί το απαραίτητο επιστημονικό υπόβαθρο κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
2. Προώθησε την ταχύτερη επίλυση βασικών, για τη διατήρηση του φοινικόδασους, δράσεων από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Το φοινικόδασος του Βάι αποτελεί ίσως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα περιοχών με χρόνια εκκρεμή θέματα. Το έργο λειτούργησε ως καταλύτης για να λυθούν, ή να τεθούν σε τροχιά επίλυσης τα θέματα αυτά. Τα κυριότερα ήταν το θέμα του χαρακτηρισμού γης και της δόμησης στην περιοχή γύρω από το φοινικόδασος.
3. Προσπάθησε να διευρύνει την αντίληψη του αρμόδιου για τη διατήρηση φορέα. Το έργο, με το εύρος των δράσεών του, έδωσε πολλές ευκαιρίες στον ανάδοχο και τους συνεργαζόμενους φορείς για διαβουλεύσεις, ως προς την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των απειλών και τη σύνδεση της δασικής διαχείρισης με τη διαχείριση των επισκεπτών, την αειφορική τουριστική ανάπτυξη, στη βάση της ενσωμάτωσης της διάστασης της βιοποικιλότητας στις πολιτικές.
4. Προώθησε την αναγκαιότητα διατήρησης και αειφορικής διαχείρισης στο φοινικόδασος του Βάι. Το έργο κατέβαλλε συνεχείς και επισταμένες προσπάθειες για ενημέρωση έτσι ώστε να γίνει κατανοητή όχι μόνο η σπουδαιότητα της περιοχής, αλλά κυρίως η ανάγκη διατήρησής της. Αυτές στόχευαν στις δημόσιες υπηρεσίες και στον Δήμο Ιτάνου. Για παράδειγμα μπορούν να αναφερθούν οι συνεργασίες με την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου στο Ηράκλειο και τον Άγιο

Νικόλαο, με το Πολεοδομικό Γραφείο Σητείας, την Αρχαιολογική Υπηρεσία, τη Δημοτική Επιχείρηση του Δήμου Ιτάνου κ.λπ.

5. Χρησίμευσε ως πλατφόρμα για διάλογο μεταξύ των μετόχων (stakeholders) της περιοχής. Το έργο, λόγω της σύνθεσης της ομάδας του, της στρατηγικής των διαβουλεύσεων με τους τοπικούς φορείς και τις υπηρεσίες που ακολούθησε, και των τύπων των δράσεων (ενημερωτικές συναντήσεις, συναντήσεις με ιδιοκτήτες, διεθνές συμπόσιο) παρείχε με ενεργό τρόπο το βήμα για διάλογο, ανταλλαγή απόψεων και τελικά για κατανόηση των διαφορών μερών.
6. Ενεργοποίησε την τοπική κοινωνία ως προς αναγκαιότητα της διατήρησης και αειφορικής διαχείρισης στην περιοχή. Το έργο, κυρίως με τη μόνιμη παρουσία του τοπικού συνεργάτη, κέρδισε τελικά την εμπιστοσύνη της τοπικής κοινωνίας, και κατάφερε να τους «πείσει» για την αξία των προσπαθειών διατήρησης της περιοχής. Σ' αυτό το σημείο, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού της τοπικής κοινωνίας για την υλοποίηση των περισσότερων δράσεων, έδωσε την ευκαιρία για διάλογο και για στενότερη γνώση των δράσεων του έργου.
7. Συνέδεσε τα θέματα τουρισμός και διατήρηση. Οι τοπικοί φορείς και η κοινωνία της περιοχής, κρατούσαν επιφυλάξεις ως προς το δίκτυο Φύση 2000 και τις δυνατότητες ανάπτυξης της περιοχής, ιδίως λόγω της πιθανής τουριστικής επένδυσης στην ευρύτερη περιοχή. Ο ανάδοχος του έργου με τη συνεχή και σε όλα τα επίπεδα προβολή της θέσης ότι οι προστατευόμενες περιοχές δεν μπαίνουν «στη γυάλα», και κυρίως το έργο, με το είδος των δράσεων που υλοποίησε, έδειξαν ότι ο τουρισμός και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος δεν είναι έννοιες ασύμβατες, αρκεί ο πρώτος να κινείται υπό το πνεύμα της αειφορίας και να λαμβάνει υπόψη της ανάγκες διατήρησης του δεύτερου. Το φοινικόδασος του Βάι χρησίμευσε ως απτό παράδειγμα για την εφαρμογή της θέσης αυτής.
8. Χρησίμευσε υποδειγματικά για παρόμοιες πρωτοβουλίες στην περιοχή. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το έργο θεωρήθηκε ως υπόδειγμα για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων σύνδεσης της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος και της οικοτουριστικής ανάπτυξης. Ο Δήμος Ιτάνου, ο Οργανισμός Ανάπτυξης Σητείας και άλλοι δήμοι επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υλοποίηση αντίστοιχων δράσεων και σε άλλες περιοχές της ανατολικής Κρήτης, όπως το Φαράγγι των

Νεκρών στη Ζάκρο, η Χρυσή, το Φαράγγι της Μονής Καψά, η ευρύτερη περιοχή του βορειοανατολικού άκρου κ.λπ.

5. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Οι προοπτικές που διαφαίνονται για την περιοχή σχετίζονται αφενός με το μέλλον των δράσεων του έργου, και αφετέρου με το συνολικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής του βορειοανατολικού άκρου της Κρήτης. Η περιοχή του φοινικόδασους του Βάι αποτελεί μικρό τμήμα του βορειοανατολικού άκρου της Κρήτης και οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκεί επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και το φοινικόδασος. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ευρύτερη περιοχή έως τώρα, ενεργοποιείται σε ήπιες σχετικά δραστηριότητες του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα.

Το έργο υλοποίησε ένα εύρος δράσεων για όλες τις απειλές που υφίσταται η περιοχή. Σίγουρα, υπάρχει μέλλον ακόμη στις δράσεις διατήρησης και διαχείρισης της περιοχής, με κυρίαρχη αυτή της ίδρυσης φορέα διαχείρισης για την περιοχή. Ωστόσο, εκτιμάται ότι το έργο έβαλε στέρεες βάσεις για τη διατήρηση και αειφορική διαχείριση της περιοχής. Ο ανάδοχος αλλά και οι συνεργαζόμενοι φορείς του έργου αυτού βλέπουν τη λήξη του έργου μία αφορμή για τη συνέχιση των προσπαθειών τους. Οι προσπάθειες θα ενισχυθούν και να ενταθούν στο μέλλον. Υπό το πρίσμα αυτό, ο ανάδοχος και οι συνεργαζόμενοι φορείς βρίσκονται σε επικοινωνία τόσο μεταξύ τους, όσο και μεταξύ άλλων τοπικών φορέων και υπηρεσιών, έτσι ώστε να υπάρξει συνεργασία.

Ενδεικτικές της απόφασης να συνεχιστούν οι προσπάθειες προστασίας στο μέλλον είναι

- α) η παραμονή του τοπικού συνεργάτη στην περιοχή και μετά το πέρας του έργου.
- β) η συνέχιση της συνεργασίας μεταξύ των εταίρων υλοποίησης του έργου, καθώς και με τον Δήμο Ιτάνου.
- γ) η δέσμευση της Δασικής Υπηρεσίας για τη διατήρηση του φοινικόδασους, και μέσω της ανάληψης της ευθύνης για την περιοχή αποκατάστασης του φοινικόδασους, για τη συνέχιση των δράσεων παρακολούθησης, αλλά και για τη συνέχιση των δράσεων δασικής διαχείρισης στην περιοχή, λόγω αρμοδιότητας.
- δ) η προσπάθεια χρηματοδότησης της συνέχισης των δράσεων του έργου.

Τέλος, τόσο από τον ανάδοχο και τους συνεργαζόμενους φορείς όσο και από τη δημοτική αρχή ως πρωτεύον θέμα θεωρείται η ίδρυση φορέα διαχείρισης για την περιοχή. Η αναγκαιότητα αυτή έχει τονισθεί καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, καθώς θα επιλύσει με οριστικό τρόπο το θέμα της λειτουργίας της περιοχής. Αν και η ίδρυση του φορέα για την περιοχή δεν προβλέπεται από τον Ν. 3044/2002, ωστόσο έχουν ξεκινήσει ήδη οι σχετικές διαβουλεύσεις κυρίως σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για να διαμορφωθεί το σχήμα διαχείρισης. Το έργο, παρά το πέρας του θα συμβάλλει με ενεργό και ουσιαστικό τρόπο στις προσπάθειες αυτές.